

Тема лекції. Експериментальний метод в психології і нормативи наукового мислення

План лекції

1. Поняття про експеримент.
2. Методологія науки. Основні загальнонаукові методи психологічного дослідження
3. Підходи до організації експериментального дослідження.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. *Бондарчук О.І.* Експериментальна психологія. Курс лекцій.- К.: МАУП, 2003.
2. *Горбатов Д. С.* Практикум по психологическому исследованию: Учеб. пособие. — Самара: Изд. дом "БАХРАХ — М", 2000. — С. 16-51.
3. *Готтсданкер Р.* Основы психологического эксперимента. — М.: Изд-во МГУ, 1982.—464с.
4. *Дружинин В.Н.* Структура и логика психологического исследования. — М.:ИПРАН, 1994.— 164с.
5. *Заронцев К.Д., Худяков А.И.* Экспериментальная психология: ответы на экзаменационные билеты.- СПб.: Питер, 2005.-220с.
6. *Корнилова Т. В* Введение в психологический эксперимент. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ; Изд-во ЧеРо, 2001. — С. 3-38.
7. *Костюк Г. С.* Избранные психологические труды. — М.: Педагогика, 1988.— 301с.
8. *Максименко С.Д., Носенко Е.Л.* Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): Навч. Посіб. – К.:МАУП, 2002.- 128 с.

Міні – лексикон: експеримент, функціональний підхід, діяльнісний підхід, генетико-моделюючий, соціально-психологічний, вчинковий підхід, методи: теоретичні, інтерпретаційно-описові, емпіричні.

1. **Експеримент** (від латинського *experimentum* — спроба, дослід) — чуттєво-предметна діяльність у науці, яка реалізується теоретично пізнаними засобами.

У науковій мові термін "**експеримент**" включає цілий ряд пов'язаних між собою понять: дослід, цілеспрямоване спостереження, відтворення об'єкта пізнання, організація особливих умов його існування, перевірки передбачення тощо.

Функціональні властивості експерименту

Методи наукового дослідження у будь-якій науці характеризуються функціональністю, тобто вони розраховані на вирішення певного завдання наукового дослідження, а саме:

- а) знаходження наукових фактичних даних;
- б) їх обробка;
- в) перевірка надійності одержаних результатів;
- г) перевірка гіпотез тощо.

Одні дослідники виділяють такі головні структурні одиниці:

- 1) експериментатор та його діяльність,
- 2) об'єкт або предмет експериментального дослідження (інструменти, приладдя, установки).

Інші дослідники вважають основними такі елементи:

- усвідомлена, чітко визначена *мета дослідження*;

- обумовлені *засоби дослідження* (методологічні принципи, методи, методики);

- такі *умови дослідження*, що є максимально незалежними від ситуації й особистості дослідника);

- *результат*, інваріантний щодо простору, часу, особистісних характеристик і орієнтований на підтвердження чи відхилення гіпотези [5].

Отже, знання, яке отримується в емпіричному дослідженні, має ймовірнісний характер, у зв'язку з чим А. Ейнштейн зазначав: "Ми не знаємо, ми можемо тільки припускати" .

В. Дружинін запропонував **класифікацію методів емпіричного дослідження**, в основу якої покладено два критерії—міру активності дослідника та міру безпосередності впливу на об'єкт дослідження (рис.

Рис. 1.

1):
Класифікація методів емпіричного дослідження
 (за В. Дружиніним) [4]

Отже, **експеримент** можна визначити як метод наукового пізнання, спрямований на встановлення причинно-наслідкових залежностей у спеціально створених умовах, які контролюються дослідником.

При цьому слід зауважити, що доведення **причинно-наслідкового зв'язку** між подіями А і Б (коли А є причиною Б) передбачає встановлення:

- факту передування А за часом Б; [6]
- зв'язку між А і Б, коли зміна А супроводжується зміною Б (у цьому випадку говорять про коваріацію змінних А і Б);
- відсутності інших, конкурентних пояснень експериментального впливу, тобто доведення, що жодні інші події не викликають появи Б [6].

2. Метод – це сукупність способів і операцій практичного і теоретичного пізнання дійсності, які визнанні науковим співтовариством за норму.

Парадигма – це загально визнаний еталон наукового дослідження, що включає закон, теорію, їх практичне застосування, принципи, методи, оснащення.

3. Існує кілька **підходів** до розуміння особливостей організації експерименту в психології.

Інструментальний (функціональний) підхід був запроваджений Л. Виготським, який експериментально досліджував процеси розвитку вищих психічних функцій і виявив, що їхній розвиток опосередкований знаками, які виникли у процесі історичного розвитку людини.

На підставі результатів дослідження була побудована "**функціональна методика подвійної стимуляції**", спрямована на розкриття інструментальної функції знаків (тобто стимулів, що мають значення) у загальній структурі вищих психічних процесів. Отже, цей підхід передбачав утручання людини в ситуацію, її активну роль, поведінку, яка вимагала введення нових стимулів — знярядь, осмислення ситуації [1; 6].

Інструментальний підхід дістав подальший розвиток у **діяльнісному підході** (О. Леонтьєв), згідно з яким ставилося завдання дослідити в експерименті психіку, свідомість як суб'єктивний продукт цілеспрямованої активності, діяльності.

У вітчизняній психології на ґрунті концепції розвитку особистості (Г. Костюк) і діяльнісного підходу сформувався **генетико-моделюючий підхід**, згідно з яким, як зазначає С. Максименко, "досліджуване психічне явище або функція спочатку конструюються у вигляді *моделі* певної діяльності, а потім актуалізуються через посередництво спеціальних способів організації активності людини. Таким універсальним способом активності є *задача*, вирішення якої і передбачає функціонування відповідного психічного процесу. Критерієм психологічної оцінки проведеного дослідження стає міра відповідності реально здійсненого процесу вирішення задачі її моделі" [9,19].

Необхідність урахування насамперед особливостей взаємодії досліджуваного й експериментатора в перебігу експерименту розкривається у підході, який, на нашу думку, можна умовно назвати **соціально-психологічним**. Згідно з цим підходом експеримент розглядається насамперед як спільна діяльність, взаємодія експериментатора і досліджуваного (С. Рубінштейн), важливою складовою якого є спілкування (Б. Ломов), оскільки саме у спілкуванні свідомість існує як для самої людини, так і для інших людей, і, отже, за допомогою спілкування у взаємодії можна передавати свій внутрішній світ [5].

Тільки на підставі експериментального варіювання умов можна розкрити правильність однієї з можливих інтерпретацій дії або *вчинку*, відхиливши можливість усіх інших. Таке розуміння експерименту є характерним для **вчинкового підходу**, який розробляється у вітчизняній психології останніми роками [10].

Контрольні запитання і завдання

1. Яке місце займає експеримент у системі емпіричних методів дослідження психіки?

2. Які принципи забезпечують можливість експериментального дослідження психіки?
3. У чому полягають переваги експерименту як методу психології порівняно із спостереженням?
4. Які комунікативні артефакти можуть виникнути у процесі взаємодії експериментатора з досліджуваним?